

POSUZOVÁNÍ DĚTÍ V TRESTNÍCH VĚCECH¹

Jana Procházková

Ve věcech trestních může dítě vystupovat ve třech pozicích – jako **oběť**, jako **svědek** či jako **pachatel**. Podle Policie České republiky je dítě či mladistvý často zároveň oběť a svědek trestného činu.

Ve své praxi soudního znalce se nejčastěji setkávám, v poslední době čím dál více, se sexuálním zneužíváním. Alarmující je, že věková hranice se stále snižuje - děti kolem věku tří let jsem opravdu ještě před dvěma lety v této oblasti neposuzovala. Méně často je znalecky posuzováno fyzické týrání a prakticky nejmenší pozornost je věnována psychickému týrání. Domnívám se, že je tato situace paradoxní – vždyť činy jsou často provázeny zároveň psychickou nepohodou ve smyslu psychického týrání a psychická újma i následky jsou nejen časté, ale i dlouhodobé. Problematika psychického týrání je však u nás stále výrazně soudy, a nejen soudy, podceňována.

Zadavatelé znaleckých posudků v trestních věcech, ať již je to Policie ČR nebo soud, zohledňují podle trestního řádu věk (tedy odlišení dítěte a mladistvého - 0-15; 15-18), z psychologického hlediska je však významným faktorem především vývojová úroveň jedince.

Při znaleckém posudku se vždy setkáváme při zadání s požadavkem na zjištění mentální úrovně, zpravidla jsou však znalci kladeny dotazy na celou řadu dalších skutečností:

Jaká je struktura osobnosti, včetně životních hodnot, morálně hodnotová úroveň, a jaké je sebehodnocení poškozeného?

Jaká je obecná věrohodnost nezletilého dítěte?

Jaká je specifická věrohodnost konkrétní výpovědi nezletilého svědka?

Byly u zkoumané osoby zjištěny sklony ke zveličování události, popř. sklony ke lhavosti a konfabulaci a případně v jakém směru?

Projevují se u poškozeného sklony k fabulacím, či byly zjištěny motivy křivého nařčení?

Je zkoumaná osoba schopna si danou situaci vymyslet, aniž by domyslela následky?

Jaké má zkoumaná osoba citové vztahy a vazby k blízkým osobám, zejména mezi nezletilým poškozeným a obviněným?

Zanechalo jednání obviněného následky ve vývoji zkoumané osoby, a pokud ano, tak v čem spočívaly/jí ?

V případě konstatování následků na psychice nebo zdraví zkoumané osoby, jak je lze hodnotit vzhledem k projednávané věci?

Jaký je psychický stav zkoumané osoby v současné době a jaká je prognóza jejího dalšího vývoje?

Jaký je aktuální vztah zkoumané osoby k obviněnému?

¹ Příspěvek vychází z přednášky na 169. Klinicko-psychologickém dni v Praze, 11. 3. 2013.

Došlo do redakce: 16. 4. 2013

Schváleno k publikaci: 13. 6. 2013

Vyskytuje se u zkoumané osoby tzv. „syndrom týrané osoby“, který byl způsoben v souvislosti s jednáním obviněného?

Jaká je úroveň a kvalita psychosociálního vývoje a současných sociálních vztahů poškozeného dítěte nejenom v obecné rovině, ale zejména se zaměřením na rodinné vztahy, nejen emoční k jednotlivým členům rodiny, ale i chápání rodiny jako společenské skupiny, vývoje priorit a hierarchií mezi jednotlivými členy rodiny z hlediska časové dynamiky, vnímání vztahů k vrstevníkům a dospělým autoritám?

Jaká je osobnost posuzovaného dítěte z hlediska typologie, temperamentu, charakteru a zájmů?

Jak reaguje na zátěžové situace - konflikt, stres, frustraci a deprivaci?

Jaké jsou převažující psychologické obranné mechanismy?

Projevují se u poškozené psychické poruchy, pokud ano, jaké z pohledu psychologa?

Navrhuje znalec ze svého hlediska nějaká opatření, pokud ano, konkrétně jaká?

Jaké další skutečnosti se znalci jeví jako důležité pro trestní řízení?

Uveďte veškeré další znalce zjištěné skutečnosti, které mohou mít věcný význam pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení a nejsou předmětem předchozích otázek.

Z ukázek otázek – úkolů pro znalce je patrné, že jejich rozsah je široký a někdy se stává, že otázky jsou zadavateli stále opisovány od případu k případu bez ohledu např. na věk dítěte.

Při každém znaleckém posudku je nutné důkladně prostudovat **podklady**, leckdy značně rozsáhlé (výpovědi, záznamy o policejních úkonech, stále častěji i o výsledku dítěte ve specializované místnosti apod.), a to ještě před vlastním vyšetřením.

U dětí je nutno získat **anamnestické údaje** od dospělé osoby (rodič, vychovatel DD, stále častěji pracovník Klokánku apod.).

Dítě se ke znaleckému vyšetření dostavuje zpravidla již **po výsledku**, u něhož však již stále častěji bývá znalec přítomen. Policie ČR v tomto směru udělala výrazný pokrok a specializované výslechové místnosti jsou již v celé České republice. Speciálně vyškolení pracovníci Policie ČR (konkrétně „specialisté kriminální policie na mládeži“) hovoří s dítětem a další nutní účastníci výslechu dítěte (obhájce, státní zástupce, ale také sociální pracovníce a psycholog) jsou v místnosti jiné, do níž se výslech přenáší obrazem i zvukem. Dítě tedy není stresováno přítomností většího počtu osob. Takto vedeným výslechem zpravidla nedochází k sekundární viktimizaci dítěte, kterou nelze vyloučit při opakovaných výpovědích jinde. Při výslechu dítěte je nutné dodržet stanovené předpisy, nahrávka výpovědi dítěte v jiném zařízení tedy nemůže takový výslech nahradit!

Znalec musí počítat s tím, že dítě přichází k vyšetření v různém stavu **napětí, úzkosti** – někdy ale i **vzdoru!** Velmi záleží na tom, kdo s dítětem přichází, jak dítě „předpřipravil“.

Základním předpokladem úspěšného vyšetření je navázání dobrého **kontaktu** a u znaleckého vyšetření to platí vždy.

Dosud není stanoveno, jaké psychodiagnostické techniky by měl znalec-psycholog při znaleckém zkoumání použít. Domnívám se, že je to tak lépe, protože pro objektivní výsledky je důležité, aby dítě nepracovalo se stále stejnou metodou, čehož je při opakovaných vyšetřeních obtížné dosáhnout. Psycholog-znalec je tak ve výběru vhodných metod flexibilnější. Kromě rozhovoru a pozorování je nutné zařadit **baterii technik** (dotazníky, testy, včetně projektivních).

Volba je vždy na zvážení znalce, domnívám se však, že zde platí bez výjimky, že jedna technika = žádná technika a činit **závěry** patří k dovednosti, bez níž se znalec neobejde. Často si vzpomínám na slova PhDr. Eduarda Urbana: „Předložit test umí i cvičený foxteriér, ale interpretovat už je nutno se stále učit“.

Odhad vývoje pouze podle výpovědí, či pouhé pozorování by rozhodně do znaleckého psychologického vyšetření nemělo patřit.

Při znaleckém vyšetření se ukazuje jako nutné i zjišťování, **které techniky již dítě absolvovalo**, nejen tedy tak oblíbené různé kresby rodiny, které dítě kreslí ve škole, chce je po něm i řada sociálních pracovníků - i zde platí slova dr. Urbana.

Na závěr uvádím ilustraci toho, jak by nejen znalecké, ale i psychologické posouzení rozhodně vypadat **nemělo**. Psychologicky „odborně“ byl vyšetřen 7letý chlapec – v posudku bylo uvedeno, že použity byly (pouze) FDT, Lüscher a Baum test (bez pozorování by to ale jistě nešlo). Na základě výsledků byl tento závěr:

„Z hněvivých výbuchů nelze vyloučit budoucí sexuální neuróza a pocity viny z toho pramenící. Ve FDT známky stálé pohotovosti k útočné agresivitě. Baum-test – snížené sebevědomí, avšak na potlačenou a vystupňovanou potřebu exhibovat a uplatnit se. Bude nutná převýchova v dalším stupni dětského zařízení (psychiatrická léčebna s odbornou sexuologickou intervencí či dg ústav). Sexuálního násilí i zneužívání se bez výjimky dopouštějí děti, které jím samy prošly.“ (doslovný přepis).

O autorce:

PhDr. Jana Procházková je dětská klinická psychologička a psychoterapeutka s dlouholetou praxí v oblasti syndromu CAN a krizové intervence, soudní znalkyně. Působí na dětské psychiatrii v nemocnici Na Homolce, je lektorkou výcviků SUR.

Kontaktní údaje:

adresa: Nemocnice na Homolce, Roentgenova 2/37, 150 30 Praha 5

e-mail: jane.prochazkova@email.cz